

Ce este asemănarea?

Irina Coifescu

Am discutat la seminar un paradox care mi-a captat atenția și m-a determinat să caut elementul care îi dă caracterul eronat. Paradoxul este următorul:

Orice lucru trebuie să fie două lucruri.

Aceasta potrivit următorului raționament:

(1) Pentru a vorbi despre o asemănare, trebuie să vorbești despre cel puțin două lucruri (două sau mai multe lucruri pot semăna între ele, mai mult sau mai puțin).

Pe de altă parte, știm că:

(2) Orice lucru e identic cu sine.

Și:

(3) Lucrurile identice sunt asemănătoare (fiindcă identitatea e o relație "mai tare" decât asemănarea).

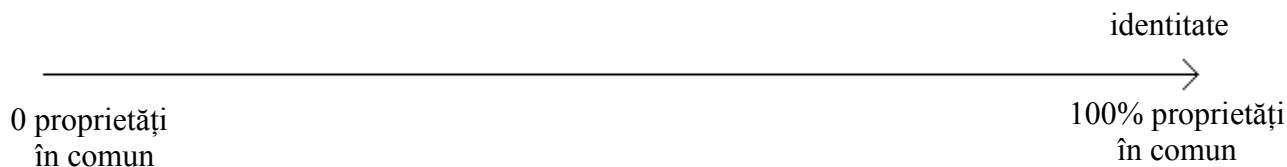
Din (2) și (3) decurge:

(4) Orice lucru seamănă cu el însuși.

Iar din (4) și (1) reiese că:

(5) Orice lucru trebuie să fie cel puțin două lucruri.

În cuprinsul acestui eseu voi încerca să arăt de ce cred eu că eroarea pleacă de la punctul (3), unde conceptul de „asemănare” este prost folosit.

Această axă unește extrema stângă, unde se află „obiecte ce nu au nimic în comun”, cu extrema dreaptă a „obiectelor identice”. Între acestea, avansând de la stânga spre dreapta, crește gradual numărul de proprietăți pe care obiectele le au în comun (de la 0 la 100%).

Asemănarea vizează părțile care sunt identice sau similare ale unor obiecte, presupunând astfel și o diferență mai mică sau mai mare între ele, adică ea este cuprinsă undeva pe parcursul acestei axe, însă niciodată la vreuna din extreme. Dar greșeala raționamentului de mai sus este aceea că, în acest paradox, asemănarea include și identitatea, deci ea se întinde până la extrema dreaptă. În cele ce urmează voi analiza ambele moduri de a defini o asemănare, cel în care asemănarea include și o diferență între obiecte și cel în care asemănarea poate însemna și identitate, și voi arată că cel din urmă nu este corect.

Primul fel de asemănare pe care îl voi discuta este cel ce presupune și o diferență între obiectele în cauză. Asta înseamnă că, oricât de multe au în comun obiectele despre care vorbim, va exista întotdeauna la ele ceva care să le diferențieze, o parte inegală, niște trăsături neîmpărțite, astfel încât ele să nu fie identice. Cel mai bine se poate înțelege această definiție în compararea unor

persoane - nici chiar frații gemeni, oricât de mult ar semăna, nu sunt identici (deși pot să pară așa la o privire neatență, ei totuși nu sunt). Pentru că, dacă am vorbi despre identitate între persoane, de fapt nu am vorbi despre două sau mai multe persoane, ci despre una și aceeași. Așa cum știm foarte bine, fiecare persoană este unică și nu poate fi identică cu nimeni altcineva, decât cu sine însuși. De aici rezultă foarte clar că asemănarea nu poate fi dusă până la identitate.

În susținerea celei de a doua teorii - aceea că asemănarea poate fi dusă până la identitate - am formulat două posibile definiții pe care le voi dezvolta și le voi combate în continuare.

a) Pentru ca două obiecte să fie asemănătoare, ele trebuie să aibă majoritatea proprietăților în comun. Dar, dacă vorbim despre majoritatea proprietăților, nu ne putem referi la identitate, pentru că la aceasta toate proprietățile obiectelor sunt împărțite, iar 100% nu înseamnă majoritate, ci chiar totalitate. Pentru că majoritatea trebuie să se raporteze la ceva - la o minoritate - ca să aibă sens să o numim astfel, totalitatea nu poate fi considerată o majoritate. Majoritatea este doar partea cea mai mare din total, chiar dacă aceasta poate fi dusă până la 99,(9)%, cât timp există ceva care să o diferențieze de 100%, adică de totalul însuși. Dacă spunem că ceva este în majoritate, sau Majoritatea, înseamnă că îl comparăm cu altceva, care se află în minoritate, sau cu Minoritatea, adică partea mai mare față de cea mai mică. Iar totalitatea este majoritară în raport cu ce? - este întrebarea logică ce decurge de aici și care rămâne fără răspuns. Desigur, concluzia firească este că, de fapt, acest mod de a înțelege asemănarea între două lucruri face parte din primul fel în care am definit-o, deoarece nu o îndreptățește pe această să cuprindă în definiția ei și identitatea.

b) Pentru ca două obiecte să fie asemănătoare trebuie ca ele să aibă un număr semnificativ de proprietăți în comun. Această definiție este însă foarte vagă, pentru că poate avea mai multe sensuri. Voi analiza pe rând diferite cazuri ce pot fi incluse în această definiție.

Într-o altă formulare a definiției putem spune că, dacă o proprietate se găsește în grade diferite, dar semnificativ de apropiate la două obiecte, acestea pot fi considerate asemănătoare. Aici ne putem imagina axa de la început ca reprezentând o singură proprietate în diferitele ei grade. Pentru a înțelege mai bine, vom face analogie cu o culoare, care este înfățișată pe axă de la cea mai deschisă nuanță a ei la cea mai închisă. Conform acestei definiții, dacă două nuanțe ale culorii sunt semnificativ de apropiate (pe axă), obiectele sunt asemănătoare.

Dacă am considera că semnificativ de apropiat poate duce până la identitate (așa cum presupune definiția a doua), transpunerea acestei situații pe axă ne demonstrează că este un lucru imposibil. Pe axă, două nuanțe identice ale unei culori sunt reprezentate prin același punct, ele sunt suprapuse, deci vorbim, de fapt, despre o singură nuanță, nu despre două nuanțe ale unei culori. De aici rezultă că, dacă două grade diferite ale unei proprietăți ar fi identice, acestea ar fi în realitate una și aceeași proprietate, nu două distincte. Cum nu se poate vorbi de apropiere sau depărtare a unei nuanțe față de ea însăși sau a unui obiect față de el însuși, rezultă că această definiție nu poate cuprinde identitatea a două grade diferite ale unei proprietăți.

Pe deasupra, această reformulare nu clarifică ambiguitatea expresiei „semnificativ de apropiat”, ce poate fi explicată similar cu cuvântul „semnificativ” de la punctul b). În concluzie, această definiție nu numai că nu clarifică înțelesul asemănării, dar și exclude posibilitatea identității între două proprietăți.

Acum să ne referim la numere. Dacă sunt comparate două obiecte cu 100.000 de proprietăți, dintre care 30.000 sunt identice, spunem că 30.000 este un număr semnificativ, pentru că este foarte mare (chiar dacă este mai mic decât jumătate din total), deci am concluziona că obiectele sunt asemănătoare. Dar și 1.000 poate fi considerat, la rândul lui, un număr semnificativ. În cazul acesta,

de câte trăsături în comun este nevoie ca cele două obiecte să fie asemănătoare? Neraportând numărul la nimic, conform acestei definiții se poate spune că, și dacă două obiecte au 1.000 de proprietăți în comun (deși, din totalul de 100.000 acestea nu reprezintă decât un insignifiant 1%), ele sunt asemănătoare. Dar, privind din perspectiva celor 99.000 trăsături diferite, ne dăm seama de absurditatea acestei afirmații - cele două obiecte nu au cum să fie asemănătoare dacă sunt atât de diferite.

La cealaltă extremă față de obiectele cu multe proprietăți sunt cele cu puține. Dacă avem de comparat două obiecte cu câte 3 proprietăți, care este numărul semnificativ în cazul acesta? Nici măcar 3 în sine nu este un număr mare, comparativ cu exemplul discutat mai sus. Dacă cele două obiecte au toate cele 3 proprietăți în comun, ele sunt identice, am spune, dar, fiindcă 3 nu poate fi considerat un număr semnificativ, se vede absurditatea care decurge de aici, aceea că, nici dacă obiectele ar fi identice, ele nu ar fi asemănătoare.

Ultima variantă care rămâne de discutat este cea în care „un număr semnificativ de proprietăți în comun” înseamnă chiar toate proprietățile, adică identitatea. Altfel spus, cea mai înaltă treaptă a asemănării să fie chiar identitatea - și așa să putem vorbi despre identitate ca fiind o relație „mai tare” decât asemănarea - pentru că ea se află pe această axă la extrema ei.

Având ca repere frazele (1) și (2) ale paradoxului, care sunt corecte, voi discuta altă neregulă pe baza căreia se ajunge în mod eronat la concluzia din propoziția (5).

Când spunem că un obiect este identic cu sine însuși nu vorbim despre două obiecte, ci doar despre unul singur. Dacă în acest ultim caz vorbim despre o asemănare echivalentă cu identitatea, și spunem că un obiect este asemănător cu sine însuși, înțelegând că el este identic cu sine însuși, această asemănare nu presupune nici dedublarea obiectului, nici existența a două obiecte. Se vorbește, deci, despre asemănare în cazul unui singur obiect, ceea ce contravine primei propoziții - pentru a vorbi despre o asemănare avem nevoie într-adevăr de două lucruri.

În urma analizării acestor exemple sper doar că am scos în evidență faptul că, de multe ori, termenul de „asemănare” este folosit eronat, mai ales atunci când se vorbește, de fapt, despre identitate. De asemenea, am subliniat că definirea acestui concept este foarte dificilă, sau chiar imposibilă. Fiecare apreciază diferit similitudinea dintre două obiecte, iar lipsa unei definiții concrete a „asemănării” ne permite să folosim acest termen în situații extrem de diferite, iar, precum termenul nu este definit concret nici pentru interlocutorul nostru, se acceptă în general și folosirea acestuia pe post de „identitate”.